

УДК 821.111-31.09(73)Ш

О. О. Нагачевська,
кандидат філологічних наук, доцент
(Хмельницький національний університет)
elena.nag@gmail.com
ORCID: 0000-0002-5200-8085

РОМАН "AWAKENING" ЯК ПЕРЕДВІСНИК МОДЕРНІЗМУ В ЖІНОЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ США XIX СТОЛІТТЯ (ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА РЕЦЕПЦІЯ)

У статті представлено результати дослідження роману Кейт Шопен "Awakening" ("Пробудження") з перспективи проявлення в ньому багатьох спільних із модерністськими моделями рис, що дає можливість вважати його літературним передвісником панівного у 20-му столітті модернізму. З'ясовано, що роман являє собою своєрідну авторську художню рефлексію проблеми жіночого досвіду в двох відмінних культурних контекстах і на маргінесах двох періодів, експлікуючи тогочасні протиріччя та дилеми, яких зазнавали жінки в усіх сферах. Обігрунтовано, що роман є вкладом у діалог про перехід від вікторіанського світу 19-го століття до Модерного (Сучасного) світу 20-го століття з очевидним акцентом на проблемі положення жінки в суспільстві.

Ключові слова: модернізм, жіноча самоідентичність, самореалізація, власне "я", гендерні ролі.

Постановка проблеми. У статті ми продовжуємо наше дослідження, результати якого викладені в попередніх публікаціях [1], щодо особливостей розвитку романістики відомої сьогодні американської письменниці XIX ст. Кейт Шопен (Kate Chopin (February 8, 1850 – August 22, 1904), залучивши результати аналізу літературно-критичного дискурсу спадщини мистикині і продовжуючи думку, про присутність рис модернізму в її творчості.

Аналіз досліджень і публікацій. Творчість жінок-письменниць США XIX ст. стала об'єктом літературно-критичних і наукових розвідок, починаючи з 70-х років XX ст.: формуються різні напрямки феміністської критики, велика увага приділяється жіночій прозі кінця XIX ст. Сьогодні дослідженню поетичного та прозового доробку Кейт Шопен присвячено багато праць за кордоном (Rankin Danlal S., Eble Kenneth, Seyersted Per, Toth Emily, Le Marquand), а її ім'я входить до канону літератури США. Літературно-критичному дискурсу притаманний здебільшого феміністський ракурс, актуалізується гендерна проблематика. В Україні феміністську проблематику прози К. Шопен досліджувала Л. П. Євтушенко (дисертаційна робота "Проблематика та художня специфіка феміністської прози Кейт Шопен", 1996). В Росії – Т. М. Шмельова ("Художнє втілення жіночої самосвідомості у прозі Кейт Шопен", 2008). Окремі оповідання Шопен розглядалися у гендерному аспекті (М. Коренева), у контексті регіональної літератури (І. Морозова), досліджувались стилістичні особливості (О. Ємець).

Формулювання мети. Творчість американської письменниці Кейт Шопен позначена публікаціями поеми "Якби це було можливо" (If It Might Be, 1889), новел "Мудріше, ніж Бог" (Wiser Than God, 1889), "Причина суперечки" (A Point at Issue, 1889), роману "Помилка" (At Fault, 1890), оповідання "Дитя Дезіре" (Desiree's Baby, 1893), збірок оповідань "Люди дельти" (Bayou Folk, 1894), "Ніч в Аркадії" (A Night in Acadia, 1897), "Покликання і голос" (A Vocation and Voice, 1899). Але найвідомішим її творінням став роман "Пробудження" (Awakening, 1899), який викликає більше запитань, аніж вся попередня проза письменниці. **Актуальність** нашого дослідження обумовлена необхідністю детальнішого аналізу художньої прози Кейт Шопен з перспективи розвитку реалістичної, романтичної та модерністської літературних традицій у літературі США та появи модерністських тенденцій у жіночому літературному дискурсі.

Частково відмежовуючись від питання "гендеру" (цілковито неможливо уникнути цього аспекту), ми визначаємо **мету** – узагальнити літературно-критичні рецепції творчості Кейт Шопен і дослідити роман "Пробудження" як передвісник літературного модернізму в жіночій літературі США кінця XIX ст.

Публікація роману "Пробудження" викликала хвилю обурення і ворожнечі з боку патріархально налаштованої громади і літературної критики, які звинувачували Кейт Шопен у аморальності, принижували художню цінність твору. Змальовуючи "подорож" героїні вглиб себе та назовні, Шопен актуалізує різноманітні літературні традиції (реалізму, натуралізму та романтизму), кожна з яких вона як підсилює, так і послаблює в межах роману. Жодній з них не надається цілковита перевага. Подібна складність сама по собі веде до різноманітних критичних інтерпретацій того, що Шопен намагається зробити в романі, та відкриває можливості для критичних обговорень у різних напрямках.

Творчість мистикині припадає на буремні роки після Громадянської війни в США, які були позначені великими змінами в соціальній, науковій і культурній сферах. У суспільстві відбувалася боротьба соціальних ідеологій, актуалізувалися заклики до боротьби за рівноправ'я чоловіків та жінок, руйнувалися застарілі стереотипи гендерних ролей, традиції та канони у суспільній думці та літературі. Марі Джо Бугл відмітила, що жінки після Громадянської війни "постійно брали участь у торгівлі,

знаходили способи, як заробити гроші, щоб раз і назавжди покінчити з принизливими формами фінансової залежності від чоловіків" [2: 51]. Жінки "на всіх рівнях суспільства були активними, намагаючись поліпшити власну долю, і "Нова Жінка", еквівалент "вільної жінки" XIX ст., була однією із центральних тем для громадських обговорень" [3: 117].

Ця проблема жіночого самоствердження, самореалізації та самоідентифікації стала предметом художньої рефлексії Кейт Шопен у романі "Пробудження". У творі відбивається опис "подорожі" головної героїні Едни Понтельє до нового бачення жіночого "ego", пошуку самоідентичності у рамках культурних обмежень кінця XIX ст.

Матір Кейт Шопен Еліза Фаріс О'Флаерті була громадською активісткою, членом французько-креольської спільноти Сент Луїса. Дівчинка мала перед собою приклади самостійних жіночих особистостей, незалежних від чоловіків, тому зростала бунтівливою і впевненою в собі. Цей досвід письменниці актуалізує у літературно-художній практиці, створюючи неповторні образи "нових жінок" XIX ст.. У віці 20 років вона вийшла заміж за Оскара Шопена, якого вважала "правильним чоловіком". Молодята оселились а Луїзіані, яка стала основним топосом, місцем розвитку подій в її творах.

Літературно-критичний дискурс щодо творчості Кейт Шопен не відрізняється стабільністю. Абсолютно різні оцінки давались як її новелам, так і романам. Але найбільшу хвилю критики викликав роман "Пробудження". Лише з середини XX ст. цей роман отримує адекватні оцінки і аналіз. На думку К. Годес у статті "Література американського народу" (1951), роман "Пробудження" виявляє майстерність Шопен-письменниці у змалюванні характерів, і є значним внеском до традиції реалізму в американській літературі XIX ст. [4]. Потрібно згадати статтю Дж. Армса "Пробудження" Кейт Шопен у контексті її творчості" [6: 215–228], в якій стверджується, що роман – кульмінація її творчості.

На нашу думку, у романі "Пробудження" присутні елементи модернізму, який домінував у XX ст. Роман являє собою кардинальну конструкцію, яскраве вираження еволюціонуючої літературної свідомості зламу століть у США, і є внеском до діалогу про перехід від вікторіанського світу XIX ст. до Модерного (Сучасного) світу XX ст. з акцентом на проблемі становища жінки в суспільстві.

Про сфокусованість суспільної уваги на "злам консенсусів XIX ст.", які в цей період домінували у спробах соціальних груп таких, як феміністки, пошуку підтвердження їхнього статусу в середині культури [2: 14], висловлювався критик і літературознавець Пітер Фолкнер. Культурні та літературні зміни, що характеризують XX ст., почалися в роки, що передували *fin de siecle*, а потім вони еволюціонували в те, що міститься у терміні "модернізм", початок якого відноситься критиками до періоду після 1910 р.

Система символів у романі акцентує увагу читачів на процесі змін, переході та еволюції, зокрема підтекст назви роману вказує на "пробудження" – стан переходу зі сна до свідомості. Суб'єкт пробудження існує, ніби поміж двох світів, але цілком не належить жодному з них, він переживає процес переходу від чогось невловимого до більш конкретного. Головна героїня Шопен – символічна, як її прізвище: "Понтельє", що означає "той, хто з'єднає мостами". "Місія Едни – розпочати болісний процес з'єднання двох століть, двох світів, двох бачень гендерної проблеми. Роман схожий на новий твір *fin de siecle*, в якому мова йде про початок розвитку особистості, але не про його завершеність" [8: 116].

Заперечення жорсткої системи нормативної етики вікторіанської епохи стає одним із важливих принципів модернізму. В XIX ст. для вікторіанців "правильний спосіб поведінки" чітко відмежовувався від "неправильного", і ці етичні стандарти мали статус закону. За словами історика Кентора, вікторіанське суспільство охоплювалося високо структурованою чіткою системою етики і XX ст. "... витратило багато часу на те, щоб підірвати її! [9: 17]".

В романі розповідається, що Една Понтельє відчувала відразу до церковної служби, ще коли була дитиною. Вона заперечує роль релігії як джерела розради та єдиної істини, коли ділиться спогадами про дитинство з мадам Ретінголл: "Ймовірно це була неділя... і я втікала з пресвітеріанської служби, від молитов, які промовляв мій батько, огорнутий мороком. Тільки від однієї цієї згадки починаю тремтіти [10: 60]". Релігія є одним із переконань, які Една відкидає в процесі свого розвитку.

У системі жіночих характерів у романі Шопен постає питання сексуальності. Модернізм надав більшої відкритості у цих питаннях. "Пробудження" репрезентує модерністську позицію на противагу вікторіанському святенництву. У романі не тільки висвітлюються, але й стають центральними, сексуальні теми, при цьому використовується багата палітра мови чуттєвості. Головна героїня звільняється від жіночої провини щодо сексуальної спокуси, яка "повсякчас загрожує людині". Вона сама робить вибір та добивається сексуальних стосунків із Елсі Ербіном заради чуттєвої пригоди, а не тому, що кохає його. Шопен не вуалює і не уникає опису сексуального акту між Едною та Ербіном відповідно до стандартних вікторіанських прийомів. У випадку з Робертом, іншим коханцем, Една змальовується, як відверто сексуальне створіння, крім того, вона виконує роль переслідувача: вона вже не жінка – жертва, життя якої зруйноване спокусником, а вона сама і є спокусницею [10: 166]. Відвертість і відкритість у питанні сексуальності і тілесності ще більше зближує текст з модерністськими тенденціями. Тіло Едни та

природа навколо неї описуються відверто та чуттєво у порівнянні з більшістю творів XIX ст. (наприклад, Шопен описує оголеність Едни та її символічне сексуальне поєднання з океаном) [10: 176].

В романі своєрідно актуалізується проблема митця та мистецтва. "Пробудження" Едни співвідноситься з її емоційним станом під час гри мадемуазель Райц на фортепіано. Майстерне виконання п'єси трансформує та перевертає людську сутність Едни. Таким чином, у романі Шопен підтримується ще одна концепція модернізму про те, що тільки мистецтво є порятунком для людства в такому надзвичайно заплутаному світі, який розпадається на друзки (принаймні частковим) через припущення, що мистецтво є центральним для повної та значимої людської екзистенції. Але чи врятується Една?

Початкова назва роману – "*A Solitary Soul*" – ілюструє бажання авторки зробити наголос на пошукові та висвітленні індивідуального "я". Тому важливішим питанням в рецепції "Пробудження" як передвісника модернізму є питання власного "я" ("selfhood") [11: 31].

Мотив відчаю панує поряд із емфазою на "собі" та на індивідуальній свідомості у романі, що, в свою чергу, співвідноситься з модерністською тенденцією до відчаю, який приводить до відчуження індивідуума та іноді самогубства. Вибором головної героїні роману стає самогубство, через те, що вона не в змоззі знайти місце для своєї нової свідомості та свого "я" в обмеженнях тогочасної соціальної системи, і через це самогубство Едни є цілком "вмотивованим" у контексті її часу. Смерть стає закономірним результатом її пошуку самоствердження, який був актом непокорі й бунту. Він повинен був скінчитися смертю, тому що не існувало іншого шляху у світі, в якому жила Една Понтельє, щоб задовольнити зміни, які відбулися в ній.

Висновки та перспективи дослідження. Роман "Пробудження" став підсумковим твором, своєрідною квінтесенцією світогляду і художньої практики Кейт Шопен. Неможливо цілковито віднести роман до дискурсу модернізму. Однак, безсумнівно роман має багато спільного з модерністськими моделями й є літературним передвісником домінуючого у XX ст. модернізму. В ньому міститься дослідження жіночого досвіду у двох відмінних культурних контекстах і на маргіналіях двох періодів, вивчаючи протиріччя та дилеми, які, здається, переслідують жінок в усіх сферах. Ця проблема потребує подальшого вивчення і розвитку, що свідчить про перспективність подальших наукових розвідок у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нагачевська О. О. Літературні традиції XIX століття та модерністські тенденції у творчості Кейт Шопен / О. О. Нагачевська // Світова література на перехресті культур і цивілізацій : [збірник наукових праць]. – Вип. 6. Частина II. – Сімферополь : Кримський Архів, 2012. – С. 74–82.
2. Buhle M. J. *Women and American Socialism, 1870–1920* / M. J. Buhle. – Urbana : University of Illinois P., 1981. – 123 p.
3. Culley M. *The Awakening : an Authoritative Text Context Criticism* / M. Culley. – New York : Norton, 1976. – 167 p.
4. Benjamin J. *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination* / J. Benjamin. – Pantheon Books, 1988 – Psychology. – 304 p.
5. Clarence G. *Literature of American people* / G. Clarence // *Essays on American Literature in Honor of Jay B. Hubbell*, ed. by C. Gohdes. – Durham : Duke Univ. Press, 1967. – P. 5–17.
6. George W. *Arms. Kate Chopin's The Awakening in the Perspective of her Literary Career* / W. George // *Essays on American Literature in Honor of Jay B. Hubbell*, ed. by C. Gohdes. – Durham : Duke Univ. Press, 1967. – P. 215–234.
7. Faulkner P. *Modernism* / P. Faulkner. – London : Methuen & Co., 1977. – 345 p.
8. Dyer J. *The Awakening : a Novel of Beginnings* / J. Dyer. – New York : Twayne Publishers, 1993. – 367 p.
9. Cantor N. F. *Twentieth Century Culture: Modernism to Deconstruction* / N. F. Cantor. – New York : Peter Lang Publishing, 1988. – 297 p.
10. Chopin K. *The Awakening and Selected Stories* / K. Chopin. – New York : Penguin, 1984. – 278 p.
11. Panaro L. A. *Desperate Women : Murders and Suicides in Nine Modern Novels* / L. A. Panaro. – Dissertation Abstracts International 42. – 1982. – P. 3150–3151.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Nahachevska O. O. *Literaturni traditsiyi XIX st. ta modernists'ky tendentsiyi u tvorchosti Keit Shopen* [The Literary Tradition of the Nineteenth Century and Modernist Tendencies in the Work of Kate Chopin] / O. O. Nagachevska // *Svitova literature na perekhresti kul'tur i tsyvilizatsii* [World Literature at the Crossroads of Cultures and Civilizations, Technologies]. – Issue 6. Part II. – Simferopol, Crimea Archives, 2012. – P. 74–82.
2. Buhle M. J. *Women and American Socialism, 1870–1920* / M. J. Buhle. – Urbana : University of Illinois P., 1981. – 123 p.
3. Culley M. *The Awakening : an Authoritative Text Context Criticism* / M. Culley. – New York : Norton, 1976. – 167 p.
4. Benjamin J. *The Bonds of Love: Psychoanalysis, Feminism, and the Problem of Domination* / J. Benjamin. – Pantheon Books, 1988 – Psychology. – 304 p.

5. Clarence G. Literature of American people / G. Clarence // Essays on American Literature in Honor of Jay B. Hubbell, ed. by C. Gohdes. – Durham : Duke Univ. Press, 1967. – P. 5–17.
6. George W. Arms. Kate Chopin's The Awakening in the Perspective of her Literary Career / W. George // Essays on American Literature in Honor of Jay B. Hubbell, ed. by C. Gohdes. – Durham : Duke Univ. Press, 1967. – P. 215–234.
7. Faulkner P. Modernism / P. Faulkner. – London : Methuen & Co., 1977. – 345 p.
8. Dyer J. The Awakening : a Novel of Beginnings / J. Dyer. – New York : Twayne Publishers, 1993. – 367 p.
9. Cantor N. F. Twentieth Century Culture: Modernism to Deconstruction / N. F. Cantor. – New York : Peter Lang Publishing, 1988. – 297 p.
10. Chopin K. The Awakening and Selected Stories / K. Chopin. – New York : Penguin, 1984. – 278 p.
11. Panaro L. A. Desperate Women : Murders and Suicides in Nine Modern Novels / L. A. Panaro. – Dissertation Abstracts International 42. – 1982. – P. 3150–3151.

Нагачевская Е. А. Роман "Awakening" как предвестник модернизма в женской литературе США XIX века (литературно-критическая рецензия).

В статье представлены результаты исследования романа Кейт Шопен "Awakening" ("Пробуждение") с точки зрения проявления в нем многих совместных с модернистскими моделями черт, что дает возможность считать его литературным предвестником господствующего в 20-м веке модернизма. Выяснено, что роман представляет своеобразную авторскую художественную рефлексию проблемы женского опыта в двух отличных культурных контекстах и на маргиналах двух периодов, эксплицируя тогдашние противоречия и дилеммы, которые испытывали женщины во всех сферах.

Ключевые слова: модернизм, женская самоидентичность, самореализация, собственное "я", гендерные роли.

Nagachevska O. O. "Awakening" as the Novel-Precursor of Modernism in the American Women's Literature of the 19th century (Literary and Critical Reception).

The research deals with the issues of modernism in the creative writing of American women writers at the end of the 19th century. The article presents the results of the study of Kate Chopin's "Awakening" (1899) in the light of manifestations of modernism and feminism (concerning the modernist tendencies in the society and literature). Definition of vectors of Chopin's ideological and artistic evolution actualized historical and genetic, historical and functional methods of study; disclosure of features of the elements of poetics of the writer required the use of structural and functional method. The study of features of the embodiment of female perspective in the novels implemented by the writer is based on the theoretical concepts of feminist critics. The researcher proves that some features of "forthcoming" modernism are artistically reflected in the novel, along with such crucial for Chopin's writing themes as "love and passion, marriage and independence, freedom and restraint". Kate Chopin's feminist viewpoints which were far ahead of her time became principal for many of Kate Chopin's women characters (the winning of a self, the keeping of it). It is stated that Chopin expresses a modernist's disillusionment with Victorian society's conventions through her treatment of society and religion as forms of patriarchy, family values; she questions fin-de-siècle gender roles, and portrays the women's search for their identities. In constructing her heroine's journey to her new self-hood Chopin enriches the text with the complexities of multiple literary traditions: realism, naturalism, and romanticism, but refuses to exclusively adopt one clear literary stance.

Key words: modernism, female identity, selfhood, self-realization, gender roles.